

Satranç Öğretiminin Okul Öncesi Çocukların Dikkat Toplama Becerilerine Etkisi¹

The Effect of Chess Instruction on the Concentration Skills of Preschool Children

Selma TATLIPINAR*
Hüseyin SERÇE**

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, okul öncesi dönemde uygulanan satranç öğretiminin çocukların dikkat toplama becerilerine etkisini incelemek ve bu çerçevede yapılan öğretimin beş yaş gruplarında mı yoksa altı yaş gruplarında mı daha etkili olduğunu ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışma yarı deneme modellerinden eşitlenmemiş kontrol gruplu desene göre gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Konya ili Beyşehir ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir anaokulunda erken çocukluk eğitime devam eden dört grup öğrenci ile yapılmıştır. Beş yaş deney grubunda 18, kontrol grubunda 18; altı yaş deney grubunda 18, kontrol grubunda 18 olmak üzere toplam 72 öğrenci çalışma grubunda yer almıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve FTF-K Dikkat Toplama Testi kullanılmıştır. Çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan okul öncesi satranç programı, 10 hafta boyunca haftada 3 ders saati olmak üzere beş yaş ve altı yaş deney gruplarına uygulanmıştır. FTF-K testi ön test, son test ve izleme testi puanları arasındaki karşılaştırmalarda farkın anlamlı olup olmadığını sınamak için ilişkisiz örneklem t-testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda uygulanan satranç öğretiminin; (a) hem beş yaş hem de altı yaş deney grubunda çocukların dikkat toplama becerilerini anlamlı düzeyde artırdığı; (b) beş yaş deney grubu ile altı yaş deney grubu arasında dikkat toplama becerileri açısından anlamlı bir fark oluşturmadığı bulunmuştur. Sonuç olarak, okul öncesi dönemde satranç öğretiminin beş ve altı yaşındaki çocukların dikkat toplama becerilerine olumlu katkılar sağlayabileceği söylenebilir.

ANAHTAR KELİMELER

Okul Öncesi Eğitimi, Satranç Öğretimi, Dikkat Toplama

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the effect of preschool chess instruction on the concentration skills of children and to find out whether this instruction is more effective in five- or six-year-old groups. Accordingly, nonequivalent control group design, one of the quasi-experimental models, was adopted in the research. The study was conducted with four groups of students attending early childhood education in a state kindergarten in Beyşehir, a district in the city of Konya, Turkey. A total of 72 students participated in the study. In the five-year-old group, 18 students were in the experimental group and 18 students in the control group. Similarly, in the six-year-old group, 18 students were in the experimental group, and 18 students in the control group. Personal Information Form and FTF-K Concentration Test were used as data collection tools in the research. The preschool chess curriculum designed by the researchers was applied to the experimental groups of five- and six-year-olds, 3 lessons per week for 10 weeks. Independent samples t-test was used to determine whether the differences between the FTF-K test scores in the pre-test, post-test and delayed post-test were significant. The findings of the research indicated that chess instruction; (a) significantly enhanced the concentration skills of both five- and six-year-old groups; (b) did not create a significant difference between the five- and six-year-old groups in terms of their concentration skills. As a result, it can be argued that chess instruction in preschool period can provide positive contributions to the concentration skills of five- and six-year-old children.

KEYWORDS

Preschool Education, Chess Instruction, Concentration

Makale Geliş Tarihi / Submission Date	Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance
03.04.2019	20.05.2019
Atf	Tatlıpınar, S. ve Serçe, H. (2019). Satranç Öğretiminin Okul Öncesi Çocukların Dikkat Toplama Becerilerine Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22 (2), 481-489.

¹ Bu makale, Selma TATLIPINAR'ın Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr.Öğr. Üyesi Hüseyin SERÇE'nin danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Çalışmanın özeti, 30 Ekim-3 Kasım 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen IV. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, selma_0502@hotmail.com, ORCID:0000-0001-6085-8023

** Dr.Öğr.Üyesi, Selçuk Üniversitesi, hserce@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7132-2910

GİRİŞ

Okul öncesi dönem insan yaşamının temelini oluşturur. Zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimin çok hızlı olduğu bu dönemde verilenler veya verilmeyenler çocuğun sonraki yaşamını etkiler. Bu gelişime rehberlik etmek açısından okul öncesi eğitim günümüzde artık sorgulanmayan bir öneme sahiptir (Doğru ve Saltalı, 2011; Kaymak Özmen, 2006; Oktay, 2002; Poyraz ve Dere, 2003). Okul öncesi dönemde çocukların yaşamını etkileyen en önemli sorunlarından biri dikkat toplamada yaşadıkları zorluklardır (Yurttaş, Yiğit, Alpaslan ve Karakoç, 2014). Dikkat toplama, düşüncüyü bilinçli olarak belirli bir olay, durum, konu vb. üzerine yoğunlaştırma becerisi olarak tanımlanır (Kaymak Özmen, 2011; Özdoğan, 2014).

Dikkat toplama sorunu çocuklar okula başladığı zaman, genellikle ilköğretimin ilk yıllarında – bir konu üzerinde belli bir süre dikkat toplamayı gerektiren çalışmalarda – fark edilir (Kaymak Özmen, 2011; Özdoğan, 2001). Ancak okul öncesi eğitimin yaygınlaşması ile artık daha erken yaşlarda tespit edilebilen bir sorun haline gelmiştir (Yavuz, 2014). Özellikle okul başarısını ve benlik algısını olumsuz olarak etkileyen bu sorunun çözümünde eğitim önemli bir rol oynar. Bir başka deyişle, dikkatini bir konu üzerine toplama öğrenilebilir bir beceridir. Bu nedenle, okul öncesinden itibaren erken yaşlarda dikkat toplama becerisinin geliştirilmesine önem verilmelidir. Böylece, gelecekte ortaya çıkabilecek farklı sorunların azaltılması mümkün olabilir (Kaymak Özmen, 2006; Özdoğan, 2001; Özdoğan, 2014; Yayıcı, 2007). Yapılan çalışmalar da, farklı eğitim programları ve etkinliklerle okul öncesi ve ilköğretim çocuklarının dikkat toplama becerilerinin geliştirilebildiğine, ve bu sorunun çözümünde erken yaşlarda verilecek eğitimlerin önemine vurgu yapmaktadır (Demirova, 2008; Gözalan Alkan ve Koçak, 2018; Karaduman, 2004; Kayılı ve Arı, 2011; Kaymak, 1995; Kaymak, 2003; Koçyiğit, Kayılı ve Erbay, 2010; Kuşçu ve Barışeri, 2012; Pişkin, 2015; Seçer ve Kaymak Özmen, 2015; Uskan, 2011; Yavuz, 2014; Yayıcı, 2007). Diğer taraftan dikkat toplama sorununun çözümünde ‘ilgi’ önemli görülen bir unsurdur. Öyle ki dikkatin bir konu üzerine toplanabilmesi için bireyin o konuya ilgi duyması şarttır (Özdoğan, 2014). İlgi duyulan konular veya ilgi çekici şeyler daha fazla dikkat çeker. (Öztürk, 1999; Ruff ve Rothbart, 1996). Bu durum çocuklar için de geçerlidir. Çocuklar gerçekten sevdikleri şeylere karşı konsantre olur (Kulaç, 1991). Bu noktada satranç, çocukların dikkat toplama becerilerini geliştirmede ilgi çekici bir araç olarak kullanılabilir.

Satranç, şimdiye kadar keşfedilmiş en heyecan verici strateji oyunudur. Tüm dünyada hayranlarını binlerce yıldır cezbetmektedir (Chandler ve Milligan, 2004). Bu oyun, en deneyimsiz oyuncuları bile kendine çeker. Oyun olmanın ötesinde spor, bilim ve sanatın öğelerini içeren karmaşık bir olgu olduğu da genel kabul görür (Suetin, 1994). Alanyazında satrancın pek çok faydası olduğu belirtilir. Buna göre satranç; bellek, düşünme, kavrayış, problem çözme, dikkati toplama ve odaklanma, akademik başarı, hayal gücü ve yaratıcılık, benlik saygısı, davranışın sonuçlarını ön görme, bağımsız hareket etme, sorumluluk alma, plan ve program yaparak uygulama, karar verme, kararlı olma, sabırlı olma açısından olumlu ve geliştirici bir etkiye sahiptir (Ashley, 2005; Kulaç, 2006; Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2006; Olgaç, 2001; Suetin, 1994). Satrancın bu faydaları çocuklar için de geçerlidir. Satrancın çocuk eğitimine sağladığı olumlu katkılar yaygın olarak kabul görmüştür (Yurttaş ve diğerleri, 2014). Okul öncesi ve ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalar satrancın çocukların bilişsel, duyuşsal, sosyal ve yürütücü biliş becerileri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Akay, 2017; Büyükaşık, 2017; Çubukcu ve Kahraman, 2018; Erdemir, 2018; Erdoğan, 2009; Erhan, Hazar ve Tekin, 2009; Güneş ve Tuğrul, 2017; Işıkgöz, 2016; Kaynar, 2014; Kazemi, Yektayar ve Abad, 2012; Sadık, 2006; Sala, Gorini ve Pravettoni, 2015; Sığırtmaç, 2016; Tekneci, 2009; Trincherro ve Sala, 2016). Dolayısıyla, satranç öğretiminin okul öncesi dönemde yapılmasının önemli olduğu söylenebilir (Sığırtmaç, 2012). Çocukların zihinsel gelişimi ve bir spora yatkınlığın iki ile altı yaşlar arasında ortaya çıktığı düşünüldüğünde satranca erken yaşta başlamanın önemi açıktır (Kulaç, 1991).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde satrancın okul öncesi çocukların dikkat toplama becerileri üzerinde etkili olduğuna dair alanyazında genel bir kanı olmasına karşın, bu konuda yeterli çalışma olmadığı görülmektedir. Bununla beraber, çocuklara satranç öğretmeye başlama yaşının genellikle 4-6 arası yaşlar olduğu ve bu yaş çocuklarının oyun kurallarını kolaylıkla öğrenebileceğine dair görüşler bulunmaktadır (Akay, 2017; Ashley, 2005; Chandler ve Milligan, 2004; Kulaç, 1991; Olgaç, 2001). Ancak, bu konu ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sonuç olarak, mevcut araştırmanın satrancın dikkat toplama becerisine etkisi ve satranca başlama yaşı açısından alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, okul öncesi dönemde uygulanan satranç öğretiminin çocukların dikkat toplama becerilerine etkisini incelemek ve satranç öğretiminin dikkat toplama becerileri açısından 5 yaş gruplarında mı yoksa 6 yaş gruplarında mı daha etkili olduğunu ortaya koymaktır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki denenceler oluşturulmuştur:

1. 5 yaş grubunda satranç öğretimi uygulanan deney grubu ile uygulanmayan kontrol grubunun FTF-K son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır.
2. 5 yaş grubunda satranç öğretimi uygulanan deney grubu ile uygulanmayan kontrol grubunun FTF-K izleme testi puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır.
3. 6 yaş grubunda satranç öğretimi uygulanan deney grubu ile uygulanmayan kontrol grubunun FTF-K son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır.
4. 6 yaş grubunda satranç öğretimi uygulanan deney grubu ile uygulanmayan kontrol grubunun FTF-K izleme testi puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır.
5. Satranç öğretimi uygulanan 5 ve 6 yaş deney gruplarının FTF-K son test puanları arasında 6 yaş lehine anlamlı bir fark vardır.
6. Satranç öğretimi uygulanan 5 ve 6 yaş deney gruplarının FTF-K izleme testi puanları arasında 6 yaş lehine anlamlı bir fark vardır.

1.YÖNTEM

1.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma yarı deneme modellerinden eşitlenmemiş kontrol gruplu desene göre gerçekleştirilmiştir. Gerçek deneme modellerinden öntest-sontest kontrol gruplu modele benzeyen bu desende olabildiğince benzer özelliklere sahip hazır grupların yansız bir seçimle deney ve kontrol grubu olarak seçilmesi söz konusudur (Karasar, 2009, s. 102). Bu desen çerçevesinde, çalışmada mevcut sınıflar arasından yansız atama ile belirlenen 5 yaş deney ve kontrol grubu, 6 yaş deney ve kontrol grubu olmak üzere toplam dört grup bulunmaktadır. Çalışmada satranç öğretimi uygulanan deney grupları ile uygulanmayan kontrol grupları arasında ve 5 yaş deney grubu ile 6 yaş deney grubu arasında dikkat toplama düzeyleri açısından anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir.

1.2.Çalışma Grupları

Araştırma, Konya ili Beyşehir ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir anaokulunda eğitimine devam eden iki 5 yaş ve iki 6 yaş grubu olmak üzere toplam dört grup öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Hangi yaşta satranç öğrenmenin daha verimli olduğunu ortaya koymak için her iki yaş grubuna ait iki deney, iki kontrol grubu oluşturulmuştur. Araştırma öncesi bu dört sınıfta toplam 80 öğrenci bulunmaktaydı. Ancak, devamsızlık sorunu olan öğrenciler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Böylece, 5 yaş deney grubunda satranç eğitimi alan 18 (12 kız, 6 erkek), kontrol grubunda satranç eğitimi almayan 18 (10 kız, 8 erkek); 6 yaş deney grubunda satranç eğitimi alan 18 (10 kız, 8 erkek), kontrol grubunda satranç eğitimi almayan 18 (7 kız, 11 erkek) olmak üzere çalışma grubuna toplam 72 çocuk dâhil edilmiştir.

Çalışmanın amaçları açısından grupların deneysel işlem öncesi dikkat düzeylerinin birbirine benzer olup olmadığına incelenmesi önemli görülmüştür. Bu amaçla, grupların FTF-K ön test puan ortalamaları arasındaki farkın manidar olup olmadığını test etmek için ilişkisiz örneklem t-testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, 5 yaş deney ve kontrol grubu FTF-K ön test puanları ($p=0.64$); 6 yaş deney ve kontrol grubu FTF-K ön test puanları ($p=0.63$); 5 ve 6 yaş deney grubu FTF-K ön test puanları ($p=0.72$) arasında anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir ($p>0.05$). Buna göre, grupların deneysel işlem öncesinde FTF-K ön test puanları açısından birbirine denk olduğu söylenebilir.

Çalışmada ayrıca grupların demografik özellikleri incelenmiştir. Buna göre, 5 yaş deney ve kontrol grubu karşılaştırıldığında 17'şer çocuğun tek çocuk veya en fazla 2 kardeşi olduğu; anne yaş ortalamasının 31-34, baba yaş ortalamasının 36-38 arası olduğu; üniversite mezunu anne sayısının 1-3, baba sayısının 4-5 olduğu; ve ev hanımı anne sayısının 14-16 olduğu belirlenmiştir. 6 yaş grupları karşılaştırıldığında ise 1'i hariç tüm çocukların tek çocuk veya en fazla 2 kardeşi olduğu; anne yaş ortalamasının 34-36, baba yaş ortalamasının 37-40 arası olduğu; üniversite mezunu anne sayısının iki grupta da 2, baba sayısının 3-4 olduğu; ve ev hanımı anne sayısının iki grupta da 17 olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla 5 ve 6 yaş deney ve kontrol gruplarının bu değişkenler açısından birbirine benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Son olarak, çalışmaya katılan çocukların daha önce satranç bilmiyor olmasına dikkat edilmiştir.

1.3.Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada iki veri toplama aracı uygulanmıştır: Kişisel Bilgi Formu ve FTF-K Dikkat Toplama Testi. Kişisel Bilgi Formu, satranç öğretimi öncesi deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin bazı demografik özelliklerini belirleyebilmek, uygulama öncesi grupların ne derece benzer özellikler taşıdığını karşılaştırma yaparak gösterebilmek ve böylece grupları daha kapsamlı bir şekilde tanımlayabilmek amacıyla araştırmacılar

tarafından geliştirilmiştir. Formda; çocuğun adı-soyadı, doğum tarihi, cinsiyeti, anne-babaların yaşları, mesleği, eğitim düzeyi ve çocuk sayısı ile ilgili sorular yer almaktadır.

Çalışmada çocukların dikkat düzeylerini belirlemek amacıyla FTF-K Dikkat Toplama Testi kullanılmıştır. Raatz and Möhling (1971) tarafından geliştirilen testin güvenilirliği test-tekrar-test metodu ile saptanmıştır. Farklı yıllarda yapılan uygulamalar arasındaki korelasyon katsayıları sırasıyla $r=.79$ ve $r=.85$ olarak bulunmuştur. Türkiye’de bu test Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi son sınıf öğrencileri tarafından beş-altı yaş grubundaki çocuklara uygulanmış ve çocukların testin yönergelerini anlayıp anlamadığı tespit edilmiştir. FTF-K testi bireysel olarak uygulanır. Her bir çocuktan 90 saniyede birbirine karıştırılmış elma ve armutların arasından armutları bularak işaretlemesi istenir. Bu sürede işaretlenen armutlar çocuğun ham puanı oluşturur. Ardından yaş ve cinsiyete bağlı olarak çocuğun düzeltilmiş puanını hesaplanır. Bunun için, çocuğun testin uygulandığı günkü takvim yaşı ve cinsiyetine göre düzeltilmiş puan tablosunda karşılık gelen puanı bulunur. Son olarak, ham ve düzeltilmiş puan toplanarak çocuğun nihai puanı elde edilir. (Kaymak, 1995; Kuşcu, 2010).

1.4.Verilerin Toplanması

Araştırmada ilk olarak deney ve kontrol gruplarında Kişisel Bilgi Formu ve FTF-K Dikkat Toplama Testi ön test olarak uygulanmıştır. Testin uygulamasından önce çocuklara gerekli açıklamalar yapılmış ve çocuklar testin uygulanacağı ortama bireysel olarak alınmıştır. Ayrıca, testin uygulanacağı ortamda çocukların dikkatini etkileyebilecek materyaller ortamdaki çıkarılmıştır. Ön testlerin tamamlanması ve nihai puanların hesaplanması bir hafta sürmüştür. Ardından, deney gruplarındaki öğrencilere 10 hafta boyunca haftada 3 gün 1’er saat, toplamda 30 ders saati satranç öğretimi yapılmıştır. Bu öğretim araştırmacılar tarafından hazırlanan satranç öğretim programı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Programın hazırlanmasında MEB İlköğretim Satranç Dersi Öğretim Programı (2006) başlangıç düzeyi birinci basamak hedef ve kazanımları dikkate alınmıştır. Ayrıca, MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (2012) içindeki bilişsel gelişim kazanımlarından dikkat gelişimi ile ilgili olanlar seçilerek programa yerleştirilmiştir. Böylece satranç öğretimi başlangıç düzeyi birinci basamak amaçları ile dikkat gelişimini destekleyen bilişsel gelişim kazanımları arasında eşgüdüm oluşturmak amaçlanmıştır. Hazırlanan satranç öğretim programında her gün için 1, toplamda 30 adet günlük plan bulunmaktadır. Her bir günlük planda dersin amaç ve kazanımlarına uygun olarak kullanılacak öğretim etkinlikleri, materyaller ve değerlendirme kısımları yer almaktadır. Satranç öğretiminden 3 gün sonra FTF-K testi son test, 5 hafta sonra da izleme testi olarak deney ve kontrol gruplarında uygulanmıştır. Deney gruplarıyla satranç öğretimi gerçekleştirilirken kontrol grupları okul öncesi programı doğrultusunda normal eğitimlerine devam etmişlerdir. Hem deney hem de kontrol gruplarındaki eğitimler aynı zamanda grupların öğretmeni olan birinci araştırmacı tarafından verilmiştir. Ayrıca araştırmacı, deney gruplarında uygulanan satranç öğretimi esnasında çocukların davranışlarını gözlemleyerek notlar almıştır.

1.5.Verilerin Analizi

Grupların demografik özelliklerini belirlemek için uygulanan Kişisel Bilgi Formu’ndan elde edilen veriler için frekans ve ortalama analizi yapılmıştır. Grupların dikkat toplama düzeylerinin belirlenmesine yönelik uygulanan FTF-K Dikkat Toplama testinden elde edilen verilerin analizinde hangi yöntemin kullanılacağına karar vermek için öncelikle örneklem büyüklüğünün parametrik testleri kullanmaya uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Alanyazında, küçük gruplu deneysel çalışmalarda veri dağılımlarının uygun olması durumunda parametrik istatistiklerin kullanılabilmesi belirtilmektedir (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2010, s. 150). Bu nedenle ilk olarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için deney ve kontrol gruplarının ön test, son test ve izleme testi çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Normal dağılım açısından çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olması mükemmel, ± 2 aralığında olması ise kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir (George ve Mallery, 2003). Yapılan incelemede çarpıklık (minimum 0.174, maksimum -1.346) ve basıklık değerlerinin (minimum -0.154, maksimum -1.370) belirtilen değerlerin dışında olmadığı, dolayısıyla verilerin normal dağılım gösterdiği gözlenmiştir. Ayrıca, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin, aynı evreni temsil edip etmediğini test etmek için varyansların homojenliğini gösteren Levene testi yapılmıştır. Buna göre; 5 yaş grubu dikkat testi (ön test $p=.135$; son test $p=.103$; izleme testi $p=.080$), 6 yaş grubu dikkat testi (ön test $p=.644$; son test $p=.279$; izleme testi $p=.080$) ve 5-6 yaş deney grubu dikkat testi (ön test $p=.353$; son test $p=.841$; izleme testi $p=.927$) puanları açısından ($p>0.05$) varyansların homojen olduğu gözlenmiştir. Bu incelemeler ışığında araştırmada, deney ve kontrol gruplarının FTF-K ön test, son test ve izleme testi puanları arasındaki karşılaştırmalarda farkın anlamlı olup olmadığını sınamak için parametrik testlerden ilişkisiz örneklem t-testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Verilerin istatistiksel çözümlenmesi için IBM SPSS 20.0 programı kullanılmıştır.

2.BULGULAR

2.1.Araştırmanın Birinci Denencesine İlişkin Bulgular

5 yaş gruplarının FTF-K son test puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: 5 Yaş Gruplarının FTF-K Son test Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

GRUP	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kontrol	18	31.33	7.14	34	-2.354	.025
Deney	18	35.83	3.83			

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 5 yaş deney ve kontrol grubunun FTF-K son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır, $t(34) = -2.354$, $p < .05$. Dolayısıyla, FTF-K son test puan ortalamaları açısından satranç öğretimi yapılan deney grubunun satranç öğretimi yapılmayan kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular araştırmanın birinci denencesini doğrulamaktadır.

2.2.Araştırmanın İkinci Denencesine İlişkin Bulgular

5 yaş gruplarının FTF-K izleme testi puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: 5 Yaş Gruplarının FTF-K İzleme Testi Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

GRUP	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kontrol	18	32.05	6.85	34	-3.326	.002
Deney	18	38.05	3,40			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 5 yaş deney ve kontrol grubunun FTF-K izleme testi puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır, $t(34) = -3.326$, $p < .01$. Bu kapsamda, FTF-K izleme testi puan ortalamaları açısından satranç öğretimi yapılan deney grubunun satranç öğretimi yapılmayan kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular araştırmanın ikinci denencesini doğrulamaktadır.

2.3.Araştırmanın Üçüncü Denencesine İlişkin Bulgular

6 yaş gruplarının FTF-K son test puanları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: 6 Yaş Gruplarının FTF-K Son test Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

GRUP	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kontrol	18	31.61	5.13	34	-2.233	.032
Deney	18	35.11	4.22			

Tablo 3’e göre, 6 yaş deney ve kontrol grubunun FTF-K son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır, $t(34) = -2.233$, $p < .05$. Bu çerçevede, FTF-K son test puan ortalamaları açısından satranç öğretimi yapılan deney grubunun satranç öğretimi yapılmayan kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular araştırmanın üçüncü denencesini doğrulamaktadır.

2.4.Araştırmanın Dördüncü Denencesine İlişkin Bulgular

6 yaş gruplarının FTF-K izleme testi puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: 6 Yaş Gruplarının FTF-K İzleme Testi Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

GRUP	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kontrol	18	33.50	5.52	34	-2.288	.028
Deney	18	37.11	3.78			

Tablo 4’de görüldüğü gibi, 6 yaş deney ve kontrol gruplarının FTF-K izleme testi puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır, $t(34) = -2.288$, $p < .05$. Dolayısıyla, FTF-K izleme testi puan ortalamaları açısından satranç öğretimi yapılan deney grubunun satranç öğretimi yapılmayan kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular araştırmanın dördüncü denencesini doğrulamaktadır.

2.5.Araştırmanın Beşinci Denencesine İlişkin Bulgular

Satranç öğretimi uygulanan 5 ve 6 yaş deney gruplarının FTF-K son test puanları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkisiz örneklem için t-testi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: 5 ve 6 Yaş Deney Gruplarının FTF-K Son test Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

GRUP	N	\bar{X}	S	sd	t	p
5 Yaş Deney	18	35.83	3.83	34	.537	.595
6 Yaş Deney	18	35.11	4.22			

Tablo 5’e göre, 5 ve 6 yaş deney grubunun FTF-K son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur, $t(34) = .537$, $p > .05$. Bir başka deyişle, FTF-K son test puan ortalamaları açısından satranç öğretimi yapılan 5 ve 6 yaş deney grubunun dikkat toplama düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, araştırmanın beşinci denencesi reddedilmiştir.

2.6.Araştırmanın Altıncı Denencesine İlişkin Bulgular

Satranç öğretimi uygulanan 5 ve 6 yaş deney gruplarının FTF-K izleme test puanları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkisiz örneklem için t-testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: 5 ve 6 Yaş Deney Gruplarının FTF-K İzleme Testi Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

GRUP	N	\bar{X}	S	sd	t	p
5 Yaş Deney	18	38.05	3.40	34	.787	.437
6 Yaş Deney	18	37.11	3.78			

Tablo 6’da görüldüğü gibi, 5 ve 6 yaş deney grubunun FTF-K izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur, $t(34) = .787$, $p > .05$. Dolayısıyla, FTF-K izleme testi puan ortalamaları açısından satranç öğretimi yapılan 5 ve 6 yaş deney grubunun dikkat toplama düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, araştırmanın altıncı denencesi reddedilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma okul öncesi dönemde uygulanan satranç öğretiminin çocukların dikkat toplama becerilerine etkisini incelemek ve satranç öğretiminin dikkat toplama becerileri açısından 5 yaş gruplarında mı yoksa 6 yaş gruplarında mı daha etkili olduğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın ilk dört denencesine yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde hem 5 hem de 6 yaş düzeyinde satranç öğretimi yapılan deney grubu ile yapılmayan kontrol grubunun karşılaştırılan FTF-K son test ve izleme test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı farklar olduğu bulunmuştur. Böylece, uygulanan satranç öğretiminin 5 ve 6 yaş grubundaki çocukların dikkat toplama becerilerini anlamlı düzeyde arttırdığı ve yapılan izleme testlerinde kalıcı olarak etkilediği görülmüştür. Bu durum Kaynar (2014) tarafından yapılan çalışmanın bulgusu ile de

örtüşmektedir. Dolayısıyla, satrancın okul öncesi 5-6 yaş çocuklarının dikkat toplama becerileri üzerinde olumlu bir katkı sağlayabileceği söylenebilir. Ancak, bu konuda farklı yöntem ve ölçme araçları kullanılarak daha fazla araştırmanın yapılması önerilebilir. Alanyazında satrancın okul öncesi çocuklara katkısına yönelik farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda okul öncesi dönemde alınan satranç eğitiminin çocukların matematik becerileri (Tekneci, 2009); genel okul olgunluğu ve sosyal becerileri (Kaynar, 2014); bilişsel ve sosyal gelişimi (Akay, 2017); problem çözme becerileri (Çubukcu ve Kahraman, 2018); yön kavramlarını edinimi (Sığırtmaç, 2012); yaratıcı düşünme ve zekâ gelişimi (Sığırtmaç, 2016) üzerinde olumlu etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca, Güneş ve Tuğrul (2017) tarafından okul öncesi 6 yaş çocuklarının satranca bakış açıları ile ilgili yapılan bir çalışmada çocukların satranca karşı olumlu tutumları olduğu belirtilmiştir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, satrancın okul öncesi dönemden başlanarak erken yaşlarda öğretilmesinin çocukların çok yönlü gelişimine katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Araştırmanın beş ve altıncı denencesine yönelik elde edilen bulgular çerçevesinde satranç öğretimi uygulanan 5 yaş ve 6 yaş deney gruplarının karşılaştırılan FTF-K son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı farklar olmadığı görülmüştür. Bir başka deyişle, satranç öğretimi dikkat toplama düzeyini arttırsa da öğrencilerin 5 veya 6 yaşında olmalarının bir fark oluşturmadığı söylenebilir. Dolayısıyla, dikkat toplama becerilerini geliştirmeye yönelik olarak satranç eğitime başlamak için 6 yaş beklemeye gerek olmadığı, 5 yaşın temel alınabileceği sonucuna ulaşılabilir. Satranca başlama yaşı ile ilgili alanyazında yapılan bir çalışmaya rastlanmadığı için araştırmada ulaşılan bu sonuç önemlidir. Bu sonuç aynı zamanda satranç eğitime erken yaşlardan itibaren başlanması ile ilgili tavsiyelere somut bir yanıt getirebilir. Diğer taraftan, çalışmada ulaşılan bu sonucun dikkat toplama becerileri ile sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, satranca başlama yaşı ile ilgili genel bir yargıya varabilmek için farklı değişkenlerin de incelendiği çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Araştırmada satrancın okul öncesi çocukların dikkat toplama düzeylerini arttırdığı bulgusu uygulanan eğitim programının olumlu etkisi ile de açıklanabilir. Bir başka deyişle, farklı yöntem ve içeriğe sahip eğitim programları – belki de planlı, düzenli ve aşamalı olması sebebiyle – çocukların dikkat toplama gelişimleri üzerinde olumlu bir etki yaratabilir. Alanyazında bu durumu destekleyen çalışmalar vardır. Bu çalışmalarda, oyun temelli dikkat eğitim programının (Gözalan Alkan ve Koçak, 2018); dikkat toplama becerilerini geliştirici etkinliklerin (Seçer ve Kaymak Özmen, 2015); dikkat eğitim programının (Yavuz, 2014); Orff-Schulwerk yaklaşımı kullanılarak yapılan müzik etkinliklerinin (Kuşçu ve Barışeri, 2012); Montessori yönteminin (Kayılı ve Arı, 2011; Koçyiğit ve diğerleri, 2010) 5 ve 6 yaş çocuklarının dikkat toplama düzeylerini arttırmada etkili olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, okul öncesi dönemde çocukların dikkat toplama becerilerini geliştirmek için farklı yöntem ve içerikleri esas alan eğitim programlarının uygulanabileceği söylenebilir.

Son olarak, her ne kadar araştırmanın denenceleri ile doğrudan ilgili olmasa da satranç öğretimi sırasında çocukların davranışları gözlemlenerek alınan notlara bağlı olarak önemli olabilecek bazı tespitlerde bulunulabilir. Buna göre, 5 yaş grubu öğrencilerde, arkadaşı taşını alacağında çığlık atarak kaçma, arkadaşının taşını aldığı zaman yiyormuş gibi ses çıkarma ya da arkadaşı taşını almasını diye pazarlık yapma gibi davranışlar gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, 5 yaş grubu öğrencilerinin oyuna fazla hayali unsur kattığı ve kuralları bilmelerine rağmen istedikleri gibi oynadıkları görülmüştür. Diğer taraftan, 6 yaş grubunun oyunun ciddiyetinin farkında olup daha planlı davranışlar sergilediği gözlemlenmiştir. 5 yaş grubu öğrencileri arkadaşı taşını aldığı zaman hemen kısasa kısas düşüncesiyle ilk alabileceği taşı almaya çalışırken, 6 yaş grubu öğrencileri daha stratejik düşünerek güçlü taşları almak için planlamalar yapmıştır. 6 yaş grubu öğrencilerde “Ben şimdi onun taşını alırsam, o da ... taşıyla benim taşımı alır.” gibi karşısındakinin hamlesini tahmin etme davranışlarına daha sık rastlanmıştır. Bununla beraber 6 yaş grubu öğrencilerinin zaman zaman oyunu çok fazla ciddiye alarak hırs yaptıkları, kuralları bilmelerine rağmen taşlarını geri almaya çabaladıkları, kaybedilen taşa odaklanarak oyundan uzaklaştıkları, sadece taş alma ve kazanmaya odaklı düşündükleri de görülmüştür. Ayrıca, her iki grupta da öğrenciler taşları kaybetme kaygısı ile zaman zaman oyuna odaklanmada güçlük yaşamışlardır. Bütünüyle bakıldığında, 5 yaş (60-66 ay) çocuklarının genel olarak kurallara uymada daha çok güçlük yaşayabileceği söylenebilir (Gündüz ve Çalışkan, 2013). Araştırmacının gözlem ve notlarına dayanan bu tespitler satranç öğretimi yapacak öğretmenlere ve sonraki araştırmalar açısından araştırmacılara katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akay, K. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarına verilen satranç eğitiminin bilişsel ve sosyal davranışa etkisinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ashley, M. (2005). Chess for success: Using an old game to build new strengths in children and teens. New York: Broadway Books.
- Büyükaşık, E. (2017). Ortaokul öğrencilerinin problem çözmeye yönelik tutumları ile satranç bilgisi seviyeleri arasındaki ilişki (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2010). Sosyal bilimler için istatistik (6. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Chandler, M. ve Milligan, H. (2004). Chess for children. London: Gambit Publications.
- Çubukcu, A. ve Kahraman, P. B. (2018). Okulöncesi dönem çocuklarının problem çözme becerilerinin satranç eğitimi alma durumlarına göre incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43 (43), 51-61.
- Demirova, G. (2008). Piyano eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin dikkat toplama yetisine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Doğru, S. S. Y. ve Saltalı N. D. (2011). Erken çocukluk döneminde özel eğitim (2. bs.). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Erdemir, E. S. (2018). Tecrübeli satranç oyuncuları ve satranca yeni başlayan bireylerin kognitif fonksiyonları ve duygusal durumlarının incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Erdoğan, İ. (2009). Okul öncesi dönemde satranç öğretiminde geleneksel ve bilgisayar destekli öğretim yöntemlerinin karşılaştırılması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erhan, E., Hazar, M. ve Tekin, M. (2009). Satranç oynayan ve oynamayan ilköğretim öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(2), 1-8.
- George, D. ve Mallery, P. (2003). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference (11. bs.). Boston: Allyn & Bacon, USA.
- Gündüz, F. ve Çalışkan, M. (2013). 60-66, 66-72, 72-84 aylık çocukların okul olgunluk ve okuma yazma becerilerini kazanma düzeylerinin incelenmesi. Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 8(8), 379-398.
- Güneş, G. ve Tuğrul, B. (2017). Is chess just a game, or is it a mirror that reflects the child's inner world? International Journal of Research in Education and Science, 3(2), 438-451.
- Gözalan Alkan, E. ve Koçak, N. (2018). Oyun temelli dikkat eğitim programının 5-6 yaş çocukların dikkat toplama beceri düzeylerine etkisinin incelenmesi. International Journal of Education Sciences and Learning Technology, 1(1), 9-15.
- Işıkgöz, E. (2016). Analysis on math success of secondary school students playing and not playing chess (Sakarya province sample). International Journal of Human Sciences, 13(1), 1689-1699.
- Karaduman, D. (2004). Dikkat toplama eğitim programının ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama düzeyi, benlik algısı ve başarı düzeylerine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi (19. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kayılı, G. ve Arı, R. (2011). Examination of the effects of the Montessori Method on preschool children's readiness to primary education. Educational Sciences: Theory and Practice, 11(4), 2104-2109.
- Kaymak, S. (1995). Yuvaya giden beş yaşındaki çocuklarla dikkat toplama çalışmaları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaymak, S. (2003). Dikkat toplama eğitimi programının ilköğretim 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama becerilerinin geliştirilmesine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaymak Özmen, S. (2006). Dikkat toplama becerisini geliştirici etkinlikler: Okul öncesi (1. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaymak Özmen, S. (2011). Dikkat toplama becerisini geliştirici etkinlikler: İlköğretim 1., 2. ve 3. sınıf (2. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaynar, F. (2014). Erken çocukluk döneminde verilen satranç eğitiminin ilkokula hazır bulunuşluğa etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kazemi, F., Yektayar, M. ve Abad, A. M. B. (2012). Investigation the impact of chess play on developing meta-cognitive ability and math problem-solving power of students at different levels of education. Procedia: Social and Behavioral Sciences, 32, 372-379.
- Koçyiğit, S., Kayılı, G. ve Erbay, F. (2010). Montessori yönteminin beş-altı yaş çocuklarının dikkat toplama becerilerine etkisinin incelenmesi. Çağdaş Eğitim Dergisi, 35(371), 16-21.
- Kulaç O. (1991). Satranç öğretmen kılavuz kitabı. Ankara: Türkiye Satranç Federasyonu Yayınları.
- Kulaç, O. (2006). Başlangıç düzeyi satranç ders kitabı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuşcu, Ö. (2010). Orff-schulwerk yaklaşımı ile yapılan müzik etkinliklerinin okulöncesi dönemdeki çocuklarının dikkat becerilerine etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kuşcu, Ö. ve Barışeri, N. (2012). The effect of music activities with orff-schulwerk approach on the attention skills of preschool children. Journal of Teaching and Education, 1(6), 271-281.

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2006). İlköğretim satranç dersi öğretim programı ve kılavuzu 1-8. sınıflar. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2012). Okul öncesi eğitim programı. Ankara: MEB Yayınları.
- Oktay, A. (2002). Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem (4. bs.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Olgaç, K. (2001). Satranç öğrenim (7. bs.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdoğan, B. (2001). Altı-on iki yaşlarındaki çocukların eğitimi ve okul başarıları. Eğitim ve Bilim, 26(120), 3-7.
- Özdoğan, B. (2014). Çocuk ve oyun (Genişletilmiş 6. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, B. (1999). Öğrenme ve öğretmede dikkat. Milli Eğitim Dergisi, 144, 51-58.
- Pişkin, A. (2015). Dikkat toplama eğitimi programının ilköğretim 2. sınıf öğrencilerinin dikkat toplama becerilerinin gelişmesine etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Poyraz, H. ve Dere, H. (2003). Okulöncesi eğitiminin ilke ve yöntemleri (2. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ruff, H. A. ve Rothbart, M. K. (1996). Attention in early development: Themes and variations. New York: Oxford University Press.
- Sadık, R. (2006). İlköğretim 4. ve 5. sınıf satranç bilen öğrenciler ile satranç bilmeyen öğrencilerin doğal sayılara ilişkin dört işlem ve problem çözme başarılarının karşılaştırılması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Sala, G., Gorini, A. ve Pravettoni, G. (2015). Mathematical problem-solving abilities and chess: An experimental study on young pupils. Sage Open, 5(3), 1-9.
- Seçer, Z. ve Kaymak Özmen, S. (2015). Dikkat toplamayı geliştirici etkinliklerin içtepesel okul öncesi çocukların düşünme ve dikkat toplama becerilerine etkisi. K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 23(4), 1803-1816.
- Sığırtmaç, A. D. (2012). Does chess training affect conceptual development of six-year-old children in Turkey? Early Child Development and Care, 182(6), 797-806.
- Sığırtmaç, A. D. (2016). An investigation on the effectiveness of chess training on creativity and theory of mind development at early childhood. Educational Research and Reviews, 11(11), 1056-1063.
- Suetin, A. (1994). Satrançta ustalık dersleri (S. Palavan ve Ü. Ünkan, Çev). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Tekneci, S. S. (2009). Okul öncesi dönemde alınan satranç eğitiminin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerin matematik becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Trincherro, R. ve Sala, G. (2016). Chess training and mathematical problem-solving: The role of teaching heuristics in transfer of learning. Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education, 12(3), 655-668.
- Uskan, C. (2011). Dikkat eksikliği bozukluğu olan 8-10 yaşındaki çocukların dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin sınanması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuz, K. (2014). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların dikkat becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programının etkililiğinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Yaycı, L. (2007). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinde seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin sınanması (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yurttaş, M., Yiğit, S., Alpaslan, A. ve Karakoç, B. (2014). Dikkat eksikliğine farklı yaklaşım (1. bs.). İstanbul: Arı Sanat Yayınları.